

## Теоретико-методичні аспекти оцінки виробничого потенціалу підприємства

**Хринюк О.С.**

кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри економіки підприємства  
Національного технічного університету України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

**Гримашевич Т.І.**

студентка  
Національного технічного університету України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Уточнено сутність понять потенціалу, виробничого потенціалу підприємства. Розглянуто методичні підходи до оцінки виробничого потенціалу. Представлено складники та внутрішню структуру виробничого потенціалу підприємства. Обґрунтовано необхідність виокремлювати два види виробничого потенціалу – валовий та робочий. Визначено показники для проведення оцінки кожного. Запропоновано методiku оцінки рівня виробничого потенціалу.

**Ключові слова:** потенціал, виробничий потенціал, структура, оцінка.

Хринюк А.С., Гримашевич Т.И. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Уточнена сутність понять потенціала, виробничого потенціала підприємства. Рассмотрены методические подходы к оценке производственного потенциала. Представлены составляющие и внутренняя структура производственного потенциала предприятия. Обоснована необходимость выделять два вида производственного потенциала – валовый и рабочий. Определены показатели для проведения оценки каждого. Предложена методика оценки уровня производственного потенциала.

**Ключевые слова:** потенциал, производственный потенциал, структура, оценка.

Khryniuk O.S., Hrymashevych T.I. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF EVALUATION OF PRODUCTION POTENTIAL OF ENTERPRISE

The nature of concepts-building, productive capacity of the enterprise are clarified. Methodical approaches to production estimation potential are considered. The components and internal structure of the production potential of the enterprise are presented. The necessity to distinguish two types of production capacity, the gross and work, is proved and indicators to assess each are identified. Methodology of production potential evaluation is offered.

**Keywords:** potential, production potential, structure, evaluation.

**Постановка проблеми.** Сучасний стан економічних, політичних та соціальних процесів, ускладнення зв'язків економічних систем, світові процеси глобалізації приводять до необхідності стратегічного планування діяльності підприємств. Розроблення стратегії підприємств повинне орієнтуватися на дослідження потенціалу, на вивчення його достатності за всіма складовими елементами. Це передбачає проведення оцінки як складових елементів, так і загального його рівня.

Актуальність дослідження теоретико-методичних засад оцінки виробничого потенціалу зумовлюється значущістю питань забезпечення виробництва необхідними ресурсами для розвитку підприємств. Це пов'язано з потребами формування стратегічних планів

підприємств і відображення в них потенційних можливостей розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Питаннями дослідження сутності виробничого потенціалу, його ролі та значення для ефективної роботи підприємств, методів оцінки присвячено роботи багатьох учених, таких як В.Н. Авдєєнко, В.Г. Андрейчук, Д.В. Андрощук, О.В. Ареф'єва, Ю.О. Барнич, Л.Й. Білоус, Т.В. Бова, Є.І. Бойко, М.П. Бутко, Л.В. Дейнеко, С.О. Іщук, О.М. Ліпич, І.М. Рєпіна, М.П. Сахацький, В.І. Шиян, А.Е. Юзефович та ін. Питання окремих характеристик виробничого потенціалу, методичних та методологічних підходів до його оцінки досліджували Л.М. Гаєвська, Л.В. Запашук, І.М. Лісовенкова, Н.М. Побеужна, О.С. Хринюк, Т.О. Бойко [1–4; 6].

Однак слід зазначити, що підходи до оцінки виробничого потенціалу різні й узгодженості щодо цього питання немає. Це зумовлює необхідність продовження наукового пошуку у вирішенні цієї проблеми.

**Постановка завдання.** Мета статті – визначити теоретичні та методичні аспекти оцінки виробничого потенціалу підприємства. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити таке завдання, як виявлення сутності та представлення методики оцінки виробничого потенціалу підприємств.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Вибір аспектів вивчення потенціалу в теоретичному та практичному плані насамперед зумовлений важливістю його місця та ролі у проведенні виробничої діяльності, його значенням у процесах відтворення соціально-орієнтованої економіки. Використання наявних резервів є важливим елементом інтенсифікації економіки як країни загалом, так і окремих підприємств зокрема.

Розділяємо думку, що в загальному розумінні потенціал підприємства – це можливості системи ресурсів і компетенцій підприємства створювати певний результат для зацікавлених осіб шляхом реалізації бізнес-процесів [7, с. 9]. Уточнюючи сутність цієї категорії, можна зазначити, що потенціал – це можливості мобілізації засобів та джерел, які є у суб'єктів господарювання, для досягнення певних цілей або вирішення будь-яких проблем чи завдань.

Водночас підприємства, володіючи певними можливостями, по-різному ними розпоряджаються і неоднаково формують, концентрують, використовують, реалізують у різних аспектах та сферах своєї діяльності. Виходячи з цього, можна виокремити два види виробничого потенціалу: валовий і робочий. Призначення валового виробничого потенціалу – створити умови для виробничого процесу. В аналітичному плані він відображає всі наявні ресурси, які призначені для виробничих потреб. Робочий виробничий потенціал – це частина валового виробничого потенціалу, яка безпосередньо задіяна та використовується у виробничій сфері. Різниця між ними полягає у ступені використання ресурсів, активів, можливостей та безпосереднього обслуговування виробничого процесу. У подальшому під час оцінки це має враховуватися. В обліковому плані вони відрізняються своїм складом та структурою.

Дефініція поняття «виробничий потенціал підприємства» є одним із найбільш актуальних питань для розуміння його змісту та

наповнення. Вченими пропонується декілька підходів до трактування цієї економічної категорії: ресурсний, структурний та цільовий [8, с. 75].

1. Ресурсний підхід орієнтований на визначення виробничого потенціалу як комплексу виробничих ресурсів. Цей підхід розглядає виробничий потенціал як суму фізичних і вартісних оцінок його окремих складників.

2. Структурний підхід акцентує увагу на раціональній структурі виробничого потенціалу підприємств. Цей підхід визначає його розмір і структуру, орієнтуючись на прогресивні норми і нормативні співвідношення, які задаються доскональними технологіями, організацією виробництва загалом і окремими ланками підприємств галузі.

3. Цільовий підхід (або результативний підхід) пов'язує наявний потенціал із досягненням поставлених цілей. Результативний підхід передбачає визначення величини потенціалу як ступеня відповідності його окремих складових елементів необхідному рівню, ідеальному уявленню про склад, структуру та механізми функціонування потенціалу для виготовлення конкурентоспроможної продукції, який відображено в нормативних «деревах цілей» з широким спектром локальних і системних оцінок окремих елементів та взаємозв'язків.

Таким чином, підсумовуючи сутність підходів, що вказані вище, можна дійти висновку, що під виробничим потенціалом підприємства слід розуміти певну сукупність можливостей із використання наявних активів для досягнення поставлених виробничих цілей.

У методичному плані важливо встановити послідовність кроків оцінки величини, стану чи рівня виробничого потенціалу. Через неоднозначне розуміння поняття «виробничий потенціал підприємства» існують різні підходи та методи його оцінки.

Для проведення оцінки виробничого потенціалу підприємства можна сформулювати алгоритм дій (рис. 1).

Зупинимося на характеристиці окремих етапів. Так, для оцінки структури виробничого потенціалу підприємства важливо визначити його складники. В узагальненому вигляді виробничий потенціал підприємства складається з таких елементів, як:

1) нематеріальні ресурси, які, з одного боку, обслуговують виробничий процес, а з другого – формують його сучасну основу для оновлення;

2) трудові ресурси, від кількості та якості яких залежить виробнича здатність госпо-



**Рис. 1. Алгоритм оцінки виробничого потенціалу підприємства**

*Джерело: – розроблено автором.*

дарської ланки, якість роботи та виготовленої продукції;

3) матеріальні ресурси, які формують основу виробничого процесу, однак здебільшого відновлюються поза господарською системою, що дещо знижує можливості впливу підприємства на якість своєї продукції;

4) просторові (земельні) ресурси, які слугують платформою для виробництва продукції, або (наприклад, в аграрній сфері) основним засобом виробництва.

У подальшому під час оцінки кожен із цих структурних елементів потребує деталізації, виходячи з особливостей підприємств.

Слід мати на увазі, що виробничий потенціал являє собою систему, яка складається з елементів, що у процесі виготовлення продукції виконують певні функції, а тому виробничому потенціалу притаманні такі риси, як [1, с. 184]:

1) цілісність, коли всі елементи потенціалу відповідають загальним цілям, що стоять перед системою;

2) складність, що проявляється за наявності декількох основних складових елементів, кожен із яких складається з окремих частин, які, у свою чергу, включають декілька менших частин виробничого потенціалу;

3) взаємозамінність, яка зобов'язує здійснювати оцінку можливості, доцільності та меж заміни одного елемента на інший. Так, збільшення величини основних засобів за одночасного підвищення їх технічного рівня значно зменшує такий елемент виробничого потенціалу, як робоча сила;

4) взаємозв'язок і взаємодія елементів виробничого потенціалу підприємства, які породжуються загальним економічним законом відповідності між основними елементами виробничих сил суспільства, тобто між речовими, особистими і неречовими факторами виробництва;

5) здатність складників виробничого потенціалу до сприйняття досягнень НТП – особливість розвитку виробничого потенціалу підприємства як системи, яка зумовлює форми взаємозв'язків між елементами за рахунок пристосування до нововведень;

6) гнучкість, що забезпечує можливість переорієнтації виробничої системи відповідно до нових потреб;

7) кількісний вимір виробничих можливостей підприємства, який визначає місце конкретної господарської одиниці в галузевому і в народному господарстві.

На практиці вкрай необхідна комплексна оцінка рівня виробничого потенціалу. Зважаючи на складність внутрішньої будови виробничого потенціалу, для комплексної оцінки слід використати ресурсний, структурний, вартісний і витратний.

Першим етапом такої оцінки буде формування структурних елементів виробничого потенціалу.

На нашу думку, оцінку виробничого потенціалу можна провести за такими елементами, як:

- 1) потенціал необоротних ресурсів;
- 2) потенціал оборотних засобів;
- 3) трудовий потенціал;
- 4) земельний потенціал;
- 5) інформаційний потенціал;
- 6) інвестиційний потенціал;
- 7) інноваційний потенціал.

Слід відзначити, що внутрішній будові виробничого потенціалу властиві такі ознаки:

1) оптимальне співвідношення між елементами виробничого потенціалу;

2) елементи виробничого потенціалу об'єктивно пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємств. З одного боку, вони піддаються фізичному та моральному зносу та зберігають свою форму, з іншого – вони витрачаються і втрачають свою форму;

3) у певних межах існує взаємозамінність елементів виробничого потенціалу, яка створює допустимі співвідношення між елементами виробничого потенціалу.

Слушною є думка, що для початку оцінки виробничого потенціалу підприємства потрібно здійснити оцінку його структурних складників. Однак на другому етапі слід визначитися із показниками, які б адекватно відображали структурні елементи виробничого потенціалу. Так, не можна не погодитися з думкою, що найбільш інформативним показником виробничого потенціалу є ціна або вартість [1, с. 185], що спонукає в основу оцінки покласти вартісний, а як його доповнення – і витратний підхід. Оскільки ми вирішуємо завдання оцінки рівня виробничого потенціалу, то цілком виправданим буде використання затратних показників, оскільки дасть змогу виявляти загальні обсяги залучених ресурсів на виробничі цілі, а для забезпечення порівняльності доцільно представляти їх у річному еквіваленті.

Виходячи із прийнятої структури виробничого потенціалу, пропонуємо такі показники для оцінки його складників (табл. 1).

На третьому етапі необхідно провести оцінку виокремлених структурних елементів виробничого потенціалу. У зв'язку з цим слід зазначити, що кожний складник, який формує структуру виробничого потенціалу, визначає його можливості. Водночас вона має різний зміст та форму. Через це для оцінки кожного

окремого елемента використовуються різноманітні натуральні та вартісні показники. Однак на кінцевий результат має вплив саме сукупна взаємодія елементів потенціалу, оцінка якої є складним методичним завданням. Для вирішення цього завдання можна було б скористатися, наприклад, експертною оцінкою, яку слід було б рекомендувати проводити на кожному підприємстві окремо власними силами чи з допомогою залучених фахівців, і це дало б змогу більш об'єктивно врахувати його галузеві та інші особливості. Однак така оцінка не була б уніфікованою, її неможливо було б використовувати для оцінки потенціалу вищих адміністративних утворень. А використання вартісних показників уже частково вирішує питання порівняльності показників, які стають уніфікованими.

Далі слід врахувати в оцінці різну природу складників частин потенціалу. Так, основною особливістю потенціалу необоротних ресурсів є тривалий термін служби. Тому, базуючись на затратному принципі, виходячи з норм амортизації, можна розрахувати їх середньорічну вартість, що дасть змогу перейти до річного еквіваленту наявних чи залучених у виробництво необоротних ресурсів. Окрім того, під час віднесення тих чи інших необоротних ресурсів слід враховувати їхню фактичну роль у виробництві. Наприклад, законсервовані основні засоби мають рахуватися у складі валового виробничого потенціалу, а діючі – у складі робочого виробничого потенціалу.

Таблиця 1

Показники для оцінки складників потенціалу

Складники потенціалу	Показники оцінки сукупного потенціалу	Показники оцінки валового потенціалу
Потенціал необоротних ресурсів (Пнр)	Приведена відновна середньорічна вартість необоротних ресурсів	Річна сума амортизаційних відрахувань за відновною середньорічною вартістю необоротних ресурсів
Потенціал оборотних засобів (Пор)	Середньорічна вартість усіх оборотних ресурсів	Усі річні затрати, які включаються у собівартість продукції, крім витрат на оплату праці та амортизаційних відрахувань
Трудовий потенціал (Пт)	Середньорічні витрати на робочу силу	Середньорічні затрати на оплату праці
Земельний потенціал (Пз)	Теперішня ринкова вартість земельних ресурсів	Дисконтована вартість поліпшень земельних ресурсів
Інформаційний потенціал (Пінф)	Приведені річні витрати на інформаційні ресурси	Приведені річні затрати на інформаційні ресурси
Інвестиційний потенціал (Пінв)	Дисконтована вартість інвестицій	Дисконтована вартість інвестицій у виробництво
Інноваційний потенціал (Пінн)	Витрати на НДДКР	Затрати на підготовку та впровадження нововведень

Найбільшою різноманітністю характеризуються оборотні активи. Оборотними називаються засоби виробництва, що беруть участь в одному виробничому циклі та повністю переносять свою вартість на вартість готової продукції, змінюючи при цьому свою речову форму, тому їх величину можна прямо використовувати під час визначення оборотного потенціалу. Однак слід задатися питанням, якого саме – валового чи робочого. У вартісному виразі оборотні засоби поділяють на дві групи – оборотні фонди і фонди обігу, перша з яких обслуговує сферу виробництва і формує потім матеріальні компоненти та склад продукції, а друга перебуває у сфері обігу і авансується для придбання матеріальних елементів першої частини. Оборотні засоби, перебуваючи у різних формах, створюють можливості для проведення виробничих процесів. Тому вони, на наш погляд, мають відображатися у складі валового виробничого потенціалу. Та частина оборотних засобів, яка споживається під час виробництва продукції, має ввійти в робочий валовий потенціал.

Для створення зіставної основи сучасних складників виробничого потенціалу – інформаційного, інвестиційного та інноваційного – можна використати прийом дисконтування загальних витрат на відповідні цілі, визначаючи теперішню приведену вартість для розрахунків валового виробничого потенціалу, а виділяючи понесені відповідні затрати у виробництві, можна формувати названі елементи робочого виробничого потенціалу.

На четвертому етапі знаходяться сумарні показники відповідно валового та робочого виробничого потенціалів шляхом підсумовування значень окремих їх складників. Використання

вартісних показників дає змогу визначити рівні досліджуваних видів можливостей підприємств, простежити за їх динамікою, визначити структуру, оцінити ступінь використання.

На наступному етапі може бути проведена оцінка ефективності використання наявного потенціалу, виходячи із цільових пріоритетів підприємства, яка і буде характеризувати ефективність його роботи.

**Висновки.** Таким чином, виробничий потенціал підприємства є однією з найголовніших ланок ефективного функціонування та розвитку підприємства. З огляду на роль та місце окремих ресурсів та активів, доцільно виокремлювати два види виробничого потенціалу – валовий та робочий. Оцінку виробничого потенціалу можна проводити через сукупність його елементів. Використання ресурсного, структурного, вартісного та витратного підходів дає змогу виробити доступну для практики методику оцінки виробничого потенціалу.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у представленні сутності та змісту поняття виробничого потенціалу через виокремлення низки його істотних ознак, у представленні наукових підходів для його оцінки та виокремленні його видів – валового та робочого.

Практичну значущість має методика оцінки виробничого потенціалу, що відкриває можливості для її використання на будь-якому підприємстві.

Подальше дослідження пропонується проводити в напрямі оцінки ефективності системи управління виробничим потенціалом підприємств.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаєвська Л.М., Чернова О.В. Виробничий потенціал – основа розвитку підприємства // ВІСНИК ЖДТУ. – 2011. – № 1 (55). – С. 184–185.
2. Запашук Л.В. Методичні підходи до оцінки виробничого потенціалу промислового підприємства // ВІСНИК ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 60–63.
3. Лісовенкова І.М. Виробничий потенціал підприємства: методологічні підходи // Економічний вісник НГУ. – 2011. – № 2. – С. 47–55.
4. Побережна Н.М. Ефективність використання виробничого потенціалу: теоретичний та практичний аспекти // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 3. – С. 212–220.
5. Хачатуров Т.С. Экономика предприятия / Т.С. Хачатуров, Г.З. Суша, Г.К. Оноприенко. – М.: Высшая школа, 2008. – 370 с.
6. Хринюк О.С., Бойко Т.О. Виробничий потенціал підприємства: підходи та методи його оцінки // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 7. – С. 521–526.
7. Устенко О.Л. Экономика підприємництва: метод. посібн. / О.Л. Устенко. – К.: МАУП, 1999.
8. Петухов Г.Б. Методологические основы внешнего проектирования целенаправленных процессов и целеустремленных систем / Г.Б. Петухов, В.И. Якунин. – М.: АСТ, 2006. – 504 с.